

Βιβλιογραφία για τό Γυναικείο Ζήτημα.

Α' μέρος: Βιβλία έλληνικά και μεταφρασμένα.

Ζώγια Χρονάκη-Παπαμίχου

Τό έλληνικό Γυναικείο Ζήτημα στην πορεία του δέν εμεινε μόνο σέ κάποιες διεκδικήσεις ή στή νομική αναγνώριση δικαιωμάτων.

Υπήρξαν περίοδοι πού Έλληνίδες φεμινίστριες μίλησαν και έγραψαν για τήν αναγκαιότητα τής άπελευθέρωσης τής Γυναίκας, άμφισβήτησαν τήν κυρίαρχη άνδροκρατική Ιδεολογία κι έβαλαν τά πρώτα έρωτηματικά για τήν ιδιαιτερότητα του γυναικείου φύλου και τών αξιών πού φέρνει μέ τούς άγώνες του.

Η διάσταση αυτή του Γυναικείου Ζητήματος ξεσήκωσε μία σειρά από αντιδράσεις, συζητήσεις, γραπτά κείμενα και άνοιξε ένα ενδιαφέροντα διάλογο.

Η ιστορική εξέταση του τί έχει γραφεί κατά καιρούς, από ποιούς, μέ τί περιεχόμενο, πού στόχευαν και τί έξυπηρετούσαν αυτά τά γραπτά θά μπορούσε νά ναι άντικείμενο έρευνας και μελέτης μέ μεγάλο ενδιαφέρον. Θά έφερνε στό φώς κείμενα γυναικών, αλλά και θά έρμήνευε, ίσως, τίς εξελίξεις στον γυναικείο χώρο.

Τί συμβαίνει όμως πρόσφατα, τά τελευταία όχτώ χρόνια, στον τόπο μας, όσον άφορά τήν εμφάνιση και κυκλοφορία βιβλίων πού αναφέρονται στο Γυναικείο Ζήτημα και βρίσκονται σέ άμεση συνάρτηση μέ τήν κατάσταση του έλληνικού Γυναικείου Κινήματος.

Η εμφάνιση και μαζική ανάπτυξη του νέο - φεμινιστικού κινήματος στις χώρες τής Δυτ. Εύρώπης και Άμερικής (ΗΠΑ), τη δεκαετία του '70 δέν ήταν δυνατόν νά βρει άνταπόκριση στή χώρα μας εξαιτίας τής στρατιωτικής δικτατορίας.

Μέ τή μεταπολίτευση και μέσα στο γενικότερο κλίμα για εκδημοκρατισμό, συμμετοχή του λαού και οδισιατικότερη πολιτική έκφραση, δημιουργούνται και νέες γυναικείες οργανώσεις, όπως επαναδραστηριοποιούνται όρισμένες παλιές.

Τό περιεχόμενο, τούς στόχους και τήν πρακτική αυτών τών οργανώσεων τή χαρακτηρίζει ή προσπάθεια για τήν εδραίωση τής Δημοκρατίας και παράλληλα ή διεκδίκηση τών γυναικείων αίτημάτων.

Αυτή ή λογική προσδιόρισε, όπως ήταν φυσικό, και τό περιεχόμενο τών συζητήσεων και τής δράσης τών γυναικείων οργανώσεων. Έμπόδιζε τήν εμφάνιση μιας γυναικείας προβληματικής, τήν ανάπτυξη μιας αναζήτησης πάνω στην Ιδεολογία τής κατωτερότητας του γυναικείου φύλου, τή συνειδητοποίηση για τή θέση και τόν ρόλο του στις δομές και τούς θεσμούς τής έλληνικής κοινωνίας.

Μέσα όμως από τήν καθημερινή έπαφή μέ άλλες γυναίκες, τήν έλευθερη πληροφόρηση από τό τί συμβαίνει στις χώρες τής Δ. Εύρώπης, άρχίζουν νά μπαίνουν τά πρώτα έρωτηματικά, ή άμφισβήτηση, ή κριτική, ή άρνηση για επιμέρους διεκδικήσεις - τίς πιο πολλές φορές οικονομικές - εμφανίζεται σάν άνάγκη τών γυναικών τό νά προσπαθήσουν νά «δοούν» σφαιρικά τό πρόβλημά τους.

Οί γυναίκες, οργανωμένες σέ φορείς ή ομάδες, αισθανόμαστε ότι είναι βασικό νά μιλήσουμε για δ,τι καθημερινά ζούμε, για τά «προσωπικά» μας, πού κάθε μία βιώνει στον κλειστό - άπαγορευτικό χώρο του σπιτιού τής.

Ζητάμε νά μάθουμε δ,τι μας άφορά, νά γνωρίσουμε τήν ύπαρξη μας, τήν ψυχολογία μας, τό σώμα μας, τίς λειτουργίες του, τή βάση τών σχέσεων μέ τό άλλο φύλο, τή ρίζα τής καταπίεσής μας, αλλά όχι μέ τόν τρόπο πού μέχρι εκείνη τή στιγμή μας είχαν μιλήσει. Για αιώνες δλόκληρους οί άντρες είχαν μιλήσει, έρευνήσει, μελετήσει και γράψει για μας. Πώς είμαστε, τί νιώθουμε, τί πρέπει νά θέλουμε. Έμεις σιωπούσαμε.

Τώρα πιά έπρεπε έμεις οί ίδιες νά ψάξουμε, νά μελετήσουμε, νά μιλήσουμε, νά γράψουμε. Νά βρούμε τόν λόγο μας σάν εργαλείο έκφρασης και αναζήτησης.

Στήν πράξη όμως αυτό είναι δύσκολο γιατί οί γυναίκες βρίσκονται έξω από αυτές τίς διαδικασίες.

Μέ βραδυ ρυθμό άρχίζουν νά εμφανίζονται τά πρώτα βιβλία γραμμένα από Έλληνίδες πού αναφέρονται σέ θέματα γυναικών.

Οί περισσότερες συγγραφείς έχουν μία συμμετοχή και δραστηριότητα σέ γυναικείες οργανώσεις.

Όρισμένες άλλες είναι δημοσιογράφοι, πού εκδίδουν σέ συλλογές τά ήδη δημοσιευμένα σέ εφημερίδες και περιοδικά άρθρα τους γυναίκες έπιστήμονες, δικηγόροι συνήθως, πού μέσα από τήν έπιστήμη τους γνωρίζουν τά -νομικά- δικαιώματα και τή θέση τής γυναίκας όπως τήν όρίζει ο νόμος, γράφουν γι' αυτά.

Όλα όμως αυτά τά βιβλία σταματούν στην πληροφόρηση, τήν ενημέρωση ή τήν έπισήμανση τών προβλημάτων μέ μία προσπάθεια έκλαϊκευσης τους, ώστε νά γίνονται προσιτά.

Δίνουν, άκόμα, κάποια στοιχεία για τήν ιστορία του Γυναικείου Κινήματος στή χώρα μας.

Άπουσιάζει κάθε άνάλυση, επεξεργασία και παρουσίαση μιας άποψης για τή θέση τής γυναίκας, τήν αναζήτηση τής ταυτότητάς τής αλλά και τό περιεχόμενο του άγώνα τής για τήν άπελευθερώσή τής.

Δίνουν στατιστικά στοιχεία, αλλά δέν τά έρμηνεύουν.

Μέσα σ' αυτό τό κενό τής όποιας θεωρητικής αναζήτησης και άνάλυσης του φεμινισμού, εμφανίζονται άπόψεις είτε από γυναίκες πού προσπαθούν νά τεκμηριώσουν και νά επιβάλλουν σάν όρθή τή «θέση» του κομματικού τους χώρου, είτε από άντρες, όπου μέ άκρατο πατερναλισμό ζητάν νά επιβάλλουν τήν άποψή τους. Άποψη άρνητική για τήν άπελευθέρωση τών γυναικών, άφου καταλήγει στή μή συμμετοχή τους στή διαμόρφωση τής Ιστορίας.

Τό 1979 ή ΚΔΓ -Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών- οργανώνει ένα σεμινάριο και προσπαθεί νά ψάξει κάποια προβλήματα, νά άνοιξει ένα διάλογο και νά άπαντήσει σέ μερικά έρωτήματα.

Οί εισηγήσεις και οί συζητήσεις του σεμινάριου εκδίδονται, αλλά δέν γίνεται τίποτε περισσότερο, ο προβληματισμός δέν προχωράει πιο πέρα. Μένει σάν μία προσπάθεια για νά σπάσει ή σιωπή.

Τό Μάρτη του 1982 τό Σπίτι Γυναικών τής Θεσσαλονίκης κυκλοφορεί μία μικρή έκδοση μέ κείμενα γύρω από τό θέμα τής βίας. Είναι μία συλλογική δουλειά πού κάνει ένα βήμα στή διερεύνηση του τεράστιου αυτού προβλήματος.

Φωτεινή έξαιρεση ή κυκλοφορία του βιβλίου τής Τ. Χατζή «Πουτάνα». Τό θέμα τής πορνείας τών γυναικών για πρώτη φο

ρά τίθεται με ευαισθησία και τιμιότητα μέσα από τις προσωπικές μαρτυρίες των ίδιων των γυναικών.

Στό αντίθετο ακριβώς αποτέλεσμα οδηγεί τό βιβλίό «Λεσβίες», όπου και πάλι με μαρτυρίες παρουσιάζεται τό πρόβλημα τής γυναικείας όμοφυλοφιλίας. Θα λέγαμε ότι έχει γραφεί μόνο για έμπορικούς λόγους.

Ή ανάγκη για ένημέρωση γύρω από τήν αντίσúλληψη, καλύπτεται ελάχιστα. Ή έκδοση τής Κίνησης για τήν Ήπελευθέρωση τών Γυναικών «Αντίσúλληψη», είναι ή πιό κατατοπιστική και γραμμένη μέσα από μία γυναικεία σκοπιά. Ήνημερωτική για τό πώς σκέφτονται και μäs αντιμετώπιζουν οι Πατέρες κι οι Μητέρες - του Έθνους (Βουλευτές) είναι ή παρουσίαση τής συζήτησης στη Βουλή για τς Ήμβλώσεις της Βιργινίας Τσουδερού.

Τά υπόλοιπα βιβλία δέν πιστεύω ότι τά διάβασε ποτέ καμιά γυναίκα.

Ή οίκογένεια είναι ό κατεξοχήν χώρος όπου ζει, διαμορφώνεται, εργάζεται και εκφράζεται ή γυναίκα. Είναι ό θεσμός όπου νιώθει άσφαλής, αλλά μόνη, συμμετέχει αλλά έξουσιάζεται, επιθεσιώνεται αλλά είναι απόλυτα έξαρτημένη.

Δέν έχει γραφεί τίποτε πού νά δείχνει έστω και μία πρώτη αντιμετώπιση του θέματος και τών προβλημάτων πού δημιουργεί στό γυναικείο φύλο. Μόνο στατιστικά στοιχεία και προσέγγιση του θέματος από νομική - ψυχολογική - παιδαγωγική - χριστιανική πλευρά.

Ή βιβλιογραφία πού δημοσίευσε ή Ήφρ. Τεπερογλου στό περιοδικό «Διαβάζω», τ. 51/1982, αποδεικνύει αυτή τήν έλλειψη τής φεμινιστικής αντιμετώπισης και κριτικής.

Ή συζήτηση πού άρχισε γύρω από τό Γυναικείο Ζήτημα, τό μικρό και άμαζο Γυναικείο Κίνημα, παράλληλα με τήν δυνατότητα τής Ήριστερäs νά μιλήσει για τήν Ιστορία της, τούς άγώνες της, τήν Ήντίσταση, έφεραν στό προσκήνιο τό θέμα τής συμμετοχής τών γυναικών σ' αυτούς τούς άγώνες.

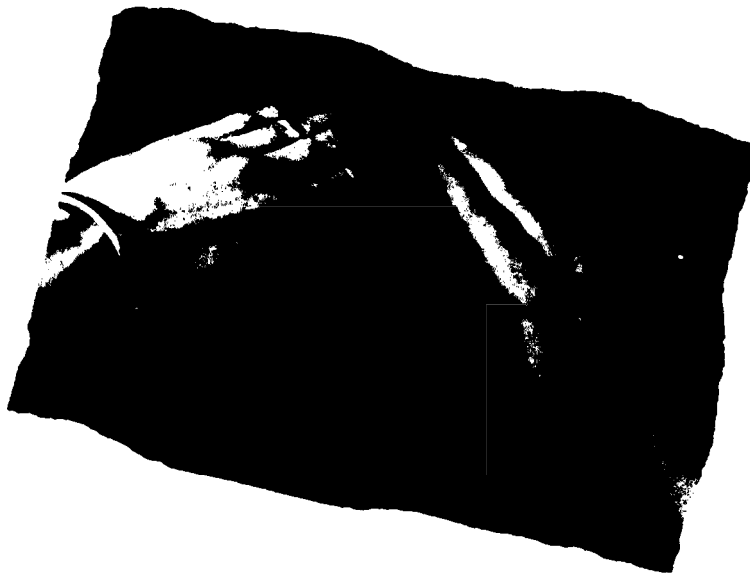
Έκδίδονται προσωπικές μαρτυρίες γυναικών από τή ζωή και τή δράση τους. Μέσα από αυτές παρουσιάζεται ή θέση τής γυναίκας στην Ήντίσταση, στις φυλακές, στις έξορίες, αλλά με ένα πνεύμα έπικό, με ένα ύφος ήρωικό. Ό πουριτανισμός και τά ταμπού τής Ήριστερäs δέν αφήνουν νά βγει στην επιφάνεια ή πραγματική κατάσταση και τά προβλήματα πού αντιμετώπιζαν οι γυναίκες έξαιτίας του φύλου τους.

Ή Κούλα Ήηραδάκη κάνει έδω και χρόνια μία πολύτιμη Ιστορική έρευνα για τς πρώτες δασκάλες, αλλά άκόμη για τς γυναίκες τής Φιλικής Ήταιρείας, για επώνυμες γυναίκες του 1821 και για τς φιλελληνίδες. Μία δουλειά ιδιαίτερα πολύτιμη και κατατοπιστική.

Δέν ξέρω πού θά μπορούσα νά κατατάξω τό βιβλίό τής Ήλίσάβητ Μουτζάν - Μαρτινέγκου «Αύτοβιογραφία». Μία σπάνια στιγμή γυναικείας έκφρασης. Μέσα από τήν προσωπική της καταπίεση συνδέει τή μοίρα της με τή μοίρα όλων τών γυναικών. Είναι τό έργο μίας γυναίκας πού περιγράφει τή διαδικασία του κοινωνικού της καταναγκασμού. Ήπερνάει τό χρόνο τής γραφής του και έχει μία συνεχή επικαιρότητα.

Τό βιβλίό τής Μαρτινέγκου είναι έξαντλημένο αλλά έτοιμάζεται μία νέα έκδοσή του.

Μέσα σε βιβλία πού πραγματεύονται γενικότερα θέματα Ήκπαίδευσης, Οικονομίας, Ήργατικού Κινήματος κτλ. βρίσκουμε στοιχεία για τή θέση ή τή συμμετοχή τής γυναίκας. Είναι όμως

ελάχιστα, περιορίζονται σε κάποιες στατιστικές κι οι πληροφορίες πού μäs δίνουν είναι περιστασιακές. Ή γυναίκα δέν θεωρείται άξια για αντικείμενο έρευνας και μελέτης ή σαν ύποκειμενο δράσης μαζί με τον άντρα.

Αυτό είναι τό περιεχόμενο τών βιβλίων πού κυκλοφορούν και είναι γραμμένα από γυναίκες και άντρες συγγραφείς, σε γενικές γραμμές.

Όπως όμως είναι φανερό, δέν είναι δυνατόν νά καλύψουν τό ενδιαφέρον και τή διάθεση για πληροφόρηση αλλά και συνειδητοποίηση του νέου άναγνωστικού κοινού πού σιγά - σιγά δημιουργείται: τών γυναικών.

Οί έκδοτικοί οίκοι με μεταφράσεις ξενογλωσσων βιβλίων έρχονται νά καλύψουν αυτές τς ανάγκες. Ήρχίζουν νά εμφανίζονται νέοι τίτλοι, νέες θεματικές. Ή επικαιρότητα εγγυάται τήν έμπορικότητα σ' ότι σχετικό κυκλοφορεί.

Οί έκδόσεις ακολουθούν ή μία τήν άλλη όχι με μεγάλη συχνότητα. Οί τίτλοι επιλέγονται χωρίς σύστημα, δέν υπάρχει καμιά συγκροτημένη συλλογιστική πού νά έχει σά στόχο τήν δημιουργία μίας ύποδομής όπου θά αναπτυχθούν άπόψεις και κρίσεις. Καμιά σειρά δέν ακολουθείται.

Μεταφράζονται βιβλία πού πρωτοκυκλοφόρησαν στις άρχές του αιώνα ή και στό τέλος του περασμένου (Μπέμπελ), παράλληλα με τς πιό νέες έκδόσεις πού εμφανίζονται στις χώρες τής Δ. Εύρώπης και θεωρούνται έκδοτικές επιτυχίες.

Οί μεταφράσεις γίνονται βιαστικά και κάποιες φορές, όταν ό μεταφραστής είναι άντρας, παραποιούν τό κείμενο και έξαφανίζουν τό ύφος του.

Στήν επιλογή του τίτλου επιδρά ή ιδεολογία και ή πολιτική άποψη του έκδότη.

Παρ' όλα αυτά οι γυναίκες - άναγνώστριες άνακαλύπτουμε ότι στις χώρες τής Δ. Εύρώπης υπάρχει ένας πλούσιος και σε βάθος προβληματισμός γύρω από τό Γυναικείο Ζήτημα και τόν κοινωνικό του ρόλο.

Ό φεμινισμός είναι ένα κίνημα, αλλά και ένας τρόπος σκέψης, μία παρέμβαση και άμφισβήτηση τής κυρίαρχης άνδροκρατικής ιδεολογίας.

Ήπηρεάζει τήν πολιτική, τήν έπιστήμη, τήν έρευνα, τήν κοινωνική ζωή, τόν πολιτισμό.

Είναι οι γυναίκες πού γράφουν για τόν εαυτό τους και τό φύλο τους, για ό,τι μέχρι τώρα άγνοούσαν, για τή θεωρητική ύποδομή του Γυναικείου Κινήματος, αλλά και για τήν πολιτική του.

Ό άγνωστος χώρος τής σεξουαλικότητας γίνεται αντικείμενο έρευνας και συζήτησαν. Ή φυσιολογία του γυναικείου σώματος, ή αντίσúλληψη, τό θέμα του όργασμού, ή διαδικασία πού

«κατασκευάζεται» μία γυναίκα και στη συνέχεια, γίνεται αντικείμενο χρήσης και βίας, είναι θέματα που απασχολούν τις συγγραφείς.

Είναι φανερό η ανάγκη για πληροφόρηση αλλά και η πορεία της συνειδητοποίησης μέσα από τη γνώση.

Η οικογένεια γίνεται αντικείμενο κριτικής. Οι γυναίκες ζητούν να επαναπροσδιορίσουν τη θέση τους σ' αυτήν. Τό ίδιο συμβαίνει και με τη μητρότητα. Οι μύθοι γύρω από αυτήν αμφισβητούνται και προσπαθούν να βρουν τη νέα διάσταση των σχέσεων με το άλλο φύλο ή τα παιδιά. Το περιεχόμενο της μητρότητας δεν είναι τελεσιδικα δοσμένο και πολύ περισσότερο το θέμα της κοινωνικοποίησης των παιδιών.

Οι απόψεις για την οικογένεια και τη μητρότητα δεν περιλαμβάνονται μόνο στα βιβλία που ο τίτλος τους το υποδηλώνει. Γίνονται πάρα πολύ οδισιαστικές αναφορές σε βιβλία που αναφέρονται στο γενικότερο θέμα της γυναικείας απελευθέρωσης ή σε βιβλία με άλλους τίτλους. Γυναίκες επιστήμονες μιλάν για τον ανδροκεντρικό χαρακτήρα της επιστήμης, όπου ισχύει η εξίσωση "Ανθρωπος = Άνδρας. Διαμορφώνουν μία άλλη αντίληψη και θέτουν σαν κέντρο της έρευνάς τους τη γυναίκα.

Κυκλοφορούν ακόμα μερικά βιβλία που παρουσιάζουν τη ζωή των γυναικών στις διάφορες χώρες, την κοινωνική τους αντιμετώπιση, τη δική τους αντίδραση.

Στη κατηγορία αυτή θα μπορούσαμε να συμπεριλάβουμε και λογοτεχνικά κείμενα γυναικών, όπου μέσα από την περιγραφή της καθημερινής τους ζωής διαγράφεται ή πραγματική τους θέση, τα προβλήματά τους. Είναι περισσότερο αποδεικτικά από σελίδες ολόκληρες με στατιστικές, νούμερα, έρευνες.

Είναι, για παράδειγμα, το «Έπτά μέρες μιάς γυναίκας», της Μπαρένσκαγια ή το «Ημερολόγιο μιάς τρελής νοικοκυράς» της Κάουφμαν.

Μέ το ίδιο σκεπτικό άλλα λογοτεχνικά έργα γυναικών θα μπορούσαν να ενταχθούν και σε άλλες κατηγορίες (σεξουαλικότητα, ψυχολογία κτλ.).

Για να ξαναγυρίσουμε στη θέση της γυναίκας στις διάφορες χώρες έχουμε βιβλία - μαρτυρίες, όπου με ένα αγωνιστικό χαρακτήρα αναφέρονται στις πολιτικές συνθήκες και τον αγώνα των χωρών όπως το Έλ Σαλβαδόρ ή η Βολιβία.

Μέσα σ' όλη αυτή τη βιβλιογραφία υπάρχουν βιβλία αρνητικά στο Γυναίκεο Κίνημα, γραμμένα όχι από άντρες, όπως θα περιμέναμε, αλλά από γυναίκες. Η μόν Έστερ Βιλάρ πιστεύει ότι εκείνο που καταπιέζεται είναι ο άντρας σήμερα, ή δέ Κριστιάν Κολόνζ ζητάει να γυρίσει σπίτι σαν «σημείο αναφοράς και πηγή τρυφερότητας».

Τό 1979 εμφανίζεται η Έκδοτική Όμάδα Γυναικών. Ένας σταθμός στην ιστορία του Γυναικείου Κινήματος αλλά και στα έκδοτικά πράγματα.

Η σύνθεση της ομάδας, οι απόψεις τους για τους λόγους που τη δημιούργησαν και τους στόχους που βάζουν, πείθουν ότι κάτι πολύ θετικό ξεκινάει.

Οι ίδιες οι γυναίκες - φεμινίστριες παίρνουν την υπόθεση της πληροφόρησης στα χέρια τους. Μέ βάση ένα ιδεολογικό υπόβαθρο, τη φεμινιστική τους συνείδηση, μία βασική διάπλιση, το θεωρητικό κενό, και ένα στόχο, τον εμπλουτισμό της προβληματικής για τό περιεχόμενο της γυναικείας απελευθέρωσης, ξεκινούν μία σειρά από εκδόσεις.

Παρουσιάζουν μία ποιότητα, τις χαρακτηρίζει μία αισθητική εθούνης γι' αυτό που κάνουν. Προσπαθούν να δώσουν όσο πιο

όλοκληρωμένες εκδόσεις γίνεται, μέ άριτες μεταφράσεις, εισαγωγικά σημειώματα και κυρίως άποψη στο περιεχόμενο του βιβλίου. Οι τέσσερεις γυναίκες που την άποτελούν δουλεύουν συλλογικά, προβληματίζονται και συνειδητοποιούνται και οι ίδιες.

Θέλουν να παρουσιάσουν βιβλία γραμμένα από γυναίκες, για τις ανάγκες των γυναικών. Άγωνίζονται να εμφανίσουν τόν γυναικείο λόγο, τη γυναικεία γραφή και να πείσουν για την άξία του.

Είναι μία ιδεολογική αντιπαράθεση άπέναντι στον άνδρικό λόγο, μία διεκδίκηση να υπάρξει αλλά και να εξελιχτεί.

Ο άνδρικός λόγος είναι ιστορικά άναγνωρισμένος, έγκυρος, όρθολογιστικός, αντικειμενικός, μπορεί να μιλάει για όλα και, βέβαια, για τά γυναικεία ζητήματα. Ο χαρακτηρισμός ενός κειμένου σαν άνδρικό σημαίνει έπαινο, χωρίς άλλη κρίση.

Τί είναι όμως ό γυναικείος λόγος;

Δέν προσδιορίζεται μόνο από τό φύλο του συγγραφέα, ούτε από τό περιεχόμενό τους -άν άπευθύνεται στις γυναίκες ή μιλάει για γυναίκες.

Αυτή τη στιγμή οι γυναίκες ψάχνουμε τόν έαυτό μας, προσπαθούμε να προσδιορίσουμε τό «είναι» μας, να άυτονομηθούμε από κάθε είδους κηδεμονίες. Η άυτογνωσία είναι μία άνάγκη για μās. Μέσα σ' αυτή τη διαδικασία βλέπουμε πόσο έντονα άνδρικός είναι ό λόγος που καθημερινά, άσυνείδητα αλλά άποχρηστικά χρησιμοποιούμε. Μās εκφράζει πολύ λίγο ή και καθόλου μερικές φορές. Έχουμε άνάγκη για μία δική μας γλώσσα, που θα μπορεί να περιγράψει την καθημερινότητά μας, τά προβλήματά και τις έμπειρίες, τη σεξουαλικότητα και κάτι πίο πέρα άπ' αυτά, αυτό που θέλουμε να γίνουμε.

Ο γυναικείος λόγος διαφοροποιείται από τόν άνδρικό. Οι σχέσεις έξουσίας που κυριαρχούν άνάμεσα στα δύο φύλα, οι διαφορετικές έμπειρίες, οι αντίθετοι και συγκρουόμενοι κοινωνικοί ρόλοι, οι διαδικασίες τελικά που διαμορφώνουν τη συνείδηση τός άντρα και της γυναίκας, έχουν άμεση επίδραση στη γλώσσα, στο χαρακτήρα και την ιδεολογία της.

Σήμερα βέβαια οι γυναίκες έχουν πολύ περισσότερες έμπειρίες από καλιά, συμμετέχουν σε χώρους άπαγορευμένους μέχρι χτές, διευρύνουν τις άνάγκες τους και διεκδικούν δικαιώματα. Πιστεύουν όμως στην άναγνώριση της διαφορετικότητας και της ιδιαιτερότητας του γυναικείου φύλου, όχι σαν διατήρηση του γκέτο και της παραμονής στο περιθώριο της ζωής και της ιστορίας, αλλά σαν άρνηση της ταύτισης μέ μοντέλα παρακαμασμένα και της ένσωμάτωσης σ' ένα πολιτισμό βίας και καταστροφής.

Η διαφορά έγκειται στον τρόπο που οι γυναίκες συλλαμβάνουν και μεταλλάθουν την πραγματικότητα, στην ανθρώπινη διάσταση που της δίνουν, στις διαφορετικές άξίες που πιστεύουν. Κι η διαφορά αυτή δέν μπορεί παρά να φαίνεται και στον λόγο.

Τά γυναικεία κείμενα άναπτύσσουν μία σχέση έπικοινωνίας αλλά και συνοχής μέ τις γυναίκες άναγνώστριες.

Ένας τέτοιος λόγος άρχίζει να πλάθεται και να δίνει τά πρώτα του δείγματα. Η ποίηση και η λογοτεχνία είναι εκείνοι οι χώροι που τόν βρίσκομε κύρια.

Η δημιουργία των τμημάτων Women's Studies στα πανεπιστήμια, οι νέες κατευθύνσεις στην έρευνα άνοίγουν νέες προοπτικές.

Τό πρόβλημα της άνισότητας των δύο φύλων βέβαια δέν λύνε-

ται, αλλά ή ανάπτυξη του προβληματισμού, μαζί με την παρέμβαση του γυναικείου κινήματος, οδηγούν σε όλο και μεγαλύτερη συνειδητοποίηση για την αναγκαιότητα της άπελευθέρωσης του γυναικείου φύλου.

Α. ΕΛΛΗΝΙΚΑ

Ι. Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

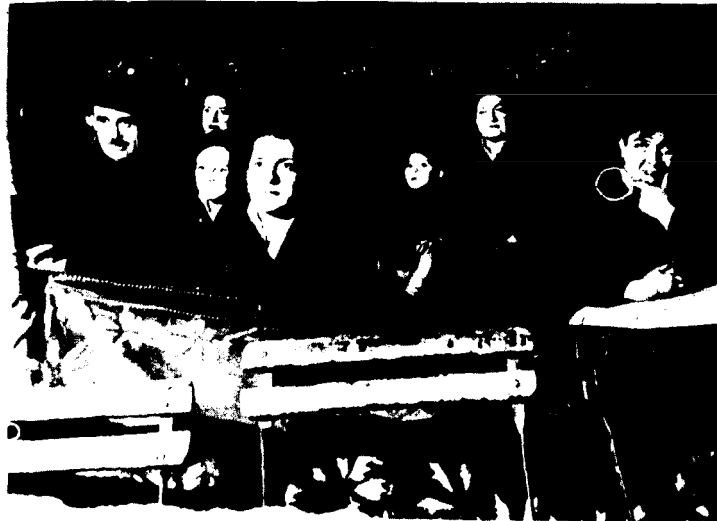
- ΑΝΔΡΟΥΛΙΔΑΚΗ - ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ, Ίσμήνη, «Οι ισότιμοι σύζυγοι», Άθήνα, 1977.
- ΑΥΔΗ - ΚΑΚΛΑΝΗ, Ίρις, «Ή επαγγελματικά εργαζόμενη έλλη-
νίδα», Παπαζήσης, 1978.
- ΒΟΥΤΥΡΑΣ, Σταύρος, «Ή γυναίκα στή μισθωτή εργασία. Για
μια σύγχρονη κοινωνική πολιτική στό πρόβλημα της εργαζόμε-
νης έλληνίδας» Παπαζήσης, 1981.
- ΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ, Μ., «Ή γυναίκα κι ό κόσμος της μέ τό φώς
της όρθόδοξης πνευματικότητας», Μήνυμα, 1977.
- ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΝΕΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, «Ή γυναίκα
καί τά μέσα μαζικής ενημέρωσης», Πύλη, 1979.
- ΔΟΥΚΙΔΟΥ, Λένα, «Είναι οι Έλληνες, άντρες καί γυναίκες, ί-
σοι;», Καθημερινή, 1975.
- ΚΑΚΛΑΜΑΝΑΚΗ, Ρούλα, «Ή θέση της Έλληνίδας στήν οί-
κογένεια, στήν κοινωνία, στήν πολιτεία», Παιδεία, 1979.
- ΚΑΛΛΙΟΡΗΣ, Γ, «Ή Ισότητα της διαφοράς. Σκέψεις για την
ισότητα τών φύλων», Διογένης, 1979.
- ΚΑΡΑ, Μαρία, «Προβλήματα της εργαζόμενης γυναίκας», Ά-
θήνα, 1977.
- ΚΑΡΑΤΖΑΦΕΡΗΣ, Γ., (έπιμ), «Ή γυναίκα σήμερα», Κανάλι,
1982.
- ΚΑΣΙΜΑΤΗΣ, Κ., ΚΟΥΜΑΝΤΟΣ, Γ., ΚΡΑΒΑΡΙΤΟΥ, Γ.,
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, Γ., ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΥ, Α., ΦΙΛΙΑΣ, Β.,
ΧΡΟΝΑΚΗ, Ζ., «Ό Φάκελος της Ισότητας», Όδυσσέας, 1982.
- ΚΑΤΟΥ, Βιθή, ΣΩΤΗΡΑΚΟΥ, Τασούλα, «Ή Μαρία, ό Γιάν-
νης, κι ό καπιταλισμός», 1983.
- ΚΙΝΗΣΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, «Σύγχρονοι προ-
βληματισμοί του γυναικείου κινήματος», Άθήνα, 1979.
- ΚΙΝΗΣΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, «Τί πρέπει νά ξέ-
ρει κάθε εργαζόμενη», Θεσσαλονίκη, 1980.
- ΜΙΝΤΣΗ, Μάριον, «Γυναίκες, φταίμε κι έμεις», Ειρήνη, 1982.
- ΜΟΥΣΟΥΡΟΥ, Λουκία, «Σύγχρονη Έλληνίδα», Άθήνα, 1976
- ΜΠΙΟΥΜΠΙ, Φρίντα, «Θηλυκό - Άρσενικό», Κάκτος, 1979

Ύποσημείωση

Ι. Στο β' μέρος θά παρουσιαστεί ή άρθρογραφία του ήμερή-
σιου Τύπου, τών περιοδικών, τών κομματικών έντύπων για τό
Γυναικείο Ζήτημα. Άκόμη τά γυναικεία περιοδικά - εκδόσεις
γυναικείων οργανώσεων ή ομάδων.

ΙΙ. Στήν παράθεση της Βιβλιογραφίας θά υπάρχουν παραλεί-
ψεις. Ή κατάταξη μπορεί νά μήν είναι ή καλύτερη δυνατή. Κά-
θε παρατήρηση καί συμπλήρωση πιστεύω ότι θά βοηθήσει στή
διόρθωση καί την ολοκλήρωση αυτής της προσπάθειας.

Άπρίλιος 1983
Θεσσαλονίκη.

ΝΙΑΡΧΟΣ, «Λεσβίες», 'Αθήνα, 1983.
ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, Μάγδα, «'Η γυναίκα στην 'Ελλάδα. Δουλειά και χειραφέτηση», Καστανιώτης, 1978.
ΠΑΠΑΓΙΩΤΑΤΟΣ, Δημήτρης, «Οι ταινίες πορνό. Ένας ακόμα μηχανισμός καταπίεσης», Καστανιώτης, 1978.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Κούλα, «'Αγώνες και νίκες της 'Ελληνίδας», Πύλη, 1975.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ, Κούλα, «'Απολογισμοί και προοπτικές στους αγώνες των 'Ελληνίδων», Πύλη, 1981.
ΠΑΠΑΡΗΓΑ, 'Αλέκα, «Γιά την απελευθέρωση της γυναίκας», Σύγχρονη 'Εποχή, 1980.
ΠΟΛΕΝΑΚΗ, Μαρία, «'Επαναστατικές λύσεις (στις παράλογες έπαφές)», Πύλη, 1980.
ΠΟΛΕΝΑΚΗ, Μαρία, «Κυρία μέ τά κρεμμυδάκια», Πύλη, 1982.
ΣΠΙΤΙ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, «Βία και γυναίκες, ή δάγκωσε τό χέρι πού σέ ταίζει». Θεσσαλονίκη, 1982.
ΣΤΕΡΓΙΟΥ, 'Αγγελική, «'Οδοιπορικό της Γυναίκας», Θεσ/νίκη, 1982.
ΣΥΝΤΟΝΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, «Τά προβλήματα της εργαζόμενης γυναίκας», 'Αθήνα, 1976.
ΤΑΚΑΡΗ, Ντίνα, «'Η κοινωνική και επαγγελματική θέση της σημερινής γυναίκας», 'Αθήνα, 1978.
ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, Βιργινία, «Οι γυναίκες στην πολιτική», 'Αθήνα, 1981.
ΧΑΤΖΗ, Τασία, «Πουτάνα: Μιά γυναικεία μοίρα ή ή άθλιότητα

νά 'σαι γυναίκα», 'Οδυσσέας, 1980.
MULTI-NATIONAL WOMEN'S LIBERATION GROUP,
«Foreign Women in Greece», 1978.

2. ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΨΗ

ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ, 'Αγγελος, «'Η αλήθεια διά τας έκτρώσεις», 'Αθήνα, 1980.
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΥΓΟΝΙΚΗΣ ΚΑΙ ΓΕΝΕΤΙΚΗΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ, «Σεξουαλική διαπαιδαγώγηση», 'Αθήνα, 1981.
ΚΙΝΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, «'Αντισυλληπτικά μέσα», 'Αθήνα, 1977.
ΜΑΛΑΜΟΣ, Γεώργιος, «Τά αντισυλληπτικά στό φώς της επιστήμης», 'Αθήνα.
ΤΣΟΥΔΕΡΟΥ, Βιργινία, «Οι άμβλώσεις, τό χάπι, και ό οικογενειακός προγραμματισμός», 'Αθήνα, Εδρώπη, 1980.

3. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ - ΝΙΑΣΕΝ, Μ, «'Η οικογένεια στά άναγνωστικά του Δημοτικού», Κέδρος, 1980.
ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ, Χρ., κ.ά. «'Ερωσ και γάμος. Μιά όρθόδοξη αντίληψη», 'Αθήνα, 1972.
ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, 'Ελένη, «'Η οικογένεια. Κοινωνικά και παιδαγωγικά θέματα», 'Αθήνα, 1978.
ΜΟΣΧΟΥ - ΣΑΚΟΡΑΦΟΥ, Ε., «Νομικές σχέσεις των συζύγων», 'Αθήνα.
ΧΟΥΡΔΑΚΗ, Μαρία, «Σύγχρονα θέματα οικογενειακής ψυχολογίας», 'Αθήνα.

4. Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

ΑΞΙΩΤΗ, Μέλω, «Οι 'Ελληνίδες φρουροί της 'Ελλάδας», 'Ο Ρήγας, 1945.
ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΥ, Ναταλία, «Δέ δουλώνω, δέν απογράφω! ('Ανταρτομάνες στην έξορά)». Σύγχρονη 'Εποχή, 1981.
ΕΑΜ, «Πώς πρέπει νά δουλεύει ή γυναίκα στό ΕΑΜ», Κ.Ε. του ΕΑΜ, 1943.
ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Βικτωρία, «Στρατόπεδα γυναικών», 'Αθήνα, 1976.
ΚΙΝΗΣΗ Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ, «Γυναίκες στην 'Αντίσταση, Μαρτυρίες», 'Αθήνα 1982.
ΜΠΑΡΤΖΙΩΤΑΣ, Βασίλης, «'Ηλέκτρα», Θουκυδίδης, 1981.
ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ, - ΜΑΡΟΥΔΗ, Ειρήνη, «Γυναίκες στην έξορά», Κέδρος, 1979.
ΠΑΠΑΔΟΥΚΑ, 'Ολυμπία, «Κεντρικά Γυναικεία Φυλακάι Α-ΒΕΡΩΦ», 'Αθήνα, 1981.
ΠΑΠΠΑ, 'Ελλη, «Δουλειά φυλακής», Διάλογος, 1979.
ΠΑΡΤΣΑΛΙΔΟΥ, Άδρα, «'Αναμνήσεις από τή ζωή της ΟΚΝΕ», Σύγχρονη 'Εποχή, 1978.
ΣΙΔΕΡΗ, Μαρία, «Δεκατέσσερα χρόνια», 'Ερμής, 1981.
«'Η Γυναίκα της 'Ελλάδας στόν άγώνα», Λευκωμα, 'Αθήνα, 1975.

5. ΙΣΤΟΡΙΚΑ

ΚΟΥΡΚΑΒΑΤΗΣ, Π., «'Η πάλη των φύλων. Μητριαρχία - Πα-

τριαρχία - Φεμινισμός», Δίφρος, 1973.

ΛΕΚΑΤΣΑΣ, Π., «Ἡ μητριαρχία καὶ ἡ σύγκρουσή της μετὰ τὴν Ἑλληνική πατριαρχία», Κείμενα, 1970.

ΞΗΡΑΔΑΚΗ, Κούλα, «Γυναῖκες στὴ Φιλικὴ Ἐταιρεία. Φαναριώτισσες», Ἀθήνα, 1971.

ΞΗΡΑΔΑΚΗ, Κούλα, «Ἀπὸ τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου. Παρθεναγωγεῖα καὶ Δασκάλες ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ», τ.Α. καὶ Β., Ἀθήνα, 1972.

ΞΗΡΑΔΑΚΗ, Κούλα, «Φιλελληνίδες», Ἀθήνα, 1976.

ΞΗΡΑΔΑΚΗ, Κούλα, «Καλλιόπη Ἀλεξοπούλου. Μυθιστορματικὴ βιογραφία», Ἀθήνα, 1978.

ΦΩΤΙΑΔΗΣ, Θανάσης, «Γυναικοκρατία (Μητριαρχία). Ἑλληνικὴ συμβολὴ στὴν ἔθνολογία», Χατζηνικολῆς, 1980.

ΜΑΡΤΙΝΕΓΚΟΥ - ΜΟΥΤΖΑΝ, Ἐλισάβετ, «Αὐτοβιογραφία», Διγενής, 1956.

6. ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΕ ΑΛΛΟΥΣ ΤΙΤΛΟΥΣ

ΑΡΑΝΙΤΣΗΣ, Εὐγένιος, «Γυναικεῖα ἐσώρουχα, Γυναίκα - Παγώνι κλπ» στὸ «*Τὸ Φετίχ*», Ἐρατῶ, 1982.

ΒΕΛΤΣΟΣ, Γιώργος, «Ἡ οἰκογένεια καὶ φαντασιακὲς σχέσεις», στὸ «*Κοινωνιολογία τῶν θεσμῶν*» τ.2., Παπαζήσης, 1979.

ΓΑΗΝΟΣ, Δημ., «Γυναικεῖος ἀνθρωπισμός», στὸ «*Ἐκλεκτὲς σελίδες*» τ.Α., Στοχαστὴς 1971.

ΔΕΡΤΙΑΗΣ, Γιώργος, «Κοινωνικὸς μετασχηματισμὸς καὶ στρατιωτικὴ ἐπέμβαση», Ἐξάντας, 1977.

ΔΗΜΑΡΑΣ, Αλ., (ἐπιμ), «Ἡ μεταρρύθμιση ποὺ δὲν ἐγινε Τεκμήρια ἱστορίας», τ. Α + Β., Ἐρμῆς, 1973.

ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΛΑ-Ι-ΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΗΜΟΥ ΚΑΛΑΜΑΡΙΑΣ, (ἐκδ.), «*Εἰσηγήσεις Ὁμιλητῶν Α & Β περιόδου*», Δελιγιάννης Ι. Ὁ πολιτικὸς γάμος στὴν Ἑλλάδα», Μανωλεδάκης, Ι: «Ἀντισύλληψη - Ἀμβλώσεις», Παπαντωνίου Ν. «Προβλήματα ἰσότητος τῶν δύο φύλων. Διαζύγιο», Χρονάκη Ζ., «Ἡ θέση τῆς Γυναίκας στὴν Ἑλληνικὴ κοινωνία καὶ ἡ σχέση της μετὰ τὴν πολιτικὴ», Θεσσαλονίκη, 1982.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ, «*Σημειωτικὴ καὶ Κοινωνία*», Σκουτέρη - Διδασκάλου, Νόρα: «Γιὰ τὴν ἰδεολογικὴ ἀναπαραγωγὴ τῶν κατὰ φύλα κοινωνικῶν διακρίσεων. Ἡ σημειοδοτικὴ λειτουργία τῆς «Τελετουργίας τοῦ γάμου», Ὀδυσσεύς, 1980.

ΖΕΥΓΟΥ, Καίτη, «Με τὸ Γιάννη Ζεῦγο στὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα», Ὠκεανίδα, 1980.

ΚΑ-Ι-ΛΑΣ, Μήτσος «Μαρτυρίες - ΕΛΑΝ» Νέα Σύνορα, 1975.
ΚΕΝΤΡΟ ΜΑΡΕΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ «*Θεωρητικὰ προβλήματα καὶ ἐναλλακτικὲς λύσεις στὴ Δοτικὴ Ἐδρώπη*», Γκλυκσιμάν, Μπυσί, Κριστίν: «Τὰ νέα κοινωνικὰ κινήματα καὶ ὁ ρόλος τοῦ κόμματος», Θεμέλιο, 1982.

ΚΟΡΔΑΤΟΣ, Γιάννης, «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐργατικοῦ Κινήματος» Μπουκουμάνης, 1972.

ΜΑΟΥΡΕΡ, Γεώργκ, «Ὁ ἑλληνικὸς λαός», Τολίδη, 1976.

ΜΑΤΖΟΥΡΑΝΗΣ Γιώργος, «Ἑλληνες ἐργάτες στὴ Γερμανία», Gutenberg, 1974.

ΜΙΣΣΕΛ, Ἀντρέ, «*Κοινωνιολογία τῆς Οἰκογένειας καὶ τοῦ γάμου*», Μασούρου, Λουκία: «Βασικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν ἑλληνικὴ οἰκογένεια», Gutenberg, 1981.

ΞΗΡΑΔΑΚΗ Κούλα, «Καλλιρόη Παροῦν: Περιποίησθε τὰς Γυ-

ναῖκας», «Ὅταν οἱ φοιτήτριες ἐστασίαζαν», στὸ «*Ἡ Ἀθήνα πρὶν Ἐκατὸ Χρόνια*», Κέδρος, 1982.

ΠΕΕΑ, «Δελτίο πράξεων καὶ ἀποφάσεων», Ὀλκός, 1976.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ, Κων., «Ἐξάρτηση καὶ ἀναπαραγωγὴ. Ὁ κοινωνικὸς ρόλος τῶν εκπαιδευτικῶν μηχανισμῶν στὴν Ἑλλάδα», Θεμέλιο, 1979.

ΤΣΟΥΚΑΛΑΣ, Κων., «Κοινωνικὴ ἀνάπτυξη καὶ Κράτος», Θεμέλιο, 1981.

ΦΛΟΥΝΤΖΗΣ, Αν., «Οἱ γυναῖκες στὸ Χαϊδάρι - Ἡ στάση τῆς κοπέλας» στὸ «*Χαϊδάρι, Κάστρο καὶ βωμὸς τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιστάσεως*», Παπαζήση.

ΦΡΑΓΚΟΥΔΑΚΗ, Ἄννα, «Ἡ οἰκογένεια» στὸ «*Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τοῦ Δημοτικοῦ, Ἰδεολογικὸς πειθαναγκασμὸς καὶ παιδαγωγικὴ βία*», Θεμέλιο, 1978.

Β. ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ

Ι. ΓΙΑ ΤΗ ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ

ΑΛΖΟΝ, Κλώντ, «Ἡ διπλὴ καταπίεση τῆς γυναίκας. Ἐξουσία Ἀντρικὴ καὶ Ἐξουσία Ἀστικὴ», Ράππας, 1976.

ΓΚΡΟΥΝΤ, Μπενουάτ, «Γεννηθῆτω τὸ θέλημά της», Στοχασμός.

ΓΟΥΛΦ, Βιρτζίνια, «Ἐνα δικό σου δωμάτιο», Ὀδυσσεύς, 1980.

ΓΟΥΛΦ, Βιρτζίνια, «Τρεῖς γκινέες», Μπαρμπουνάκης, 1982.

ΓΟΥΝΤ, Μ., ΜΑΚΑΟΥ, Κ., ΜΠΕΝΣΤΟΝ, Μ., ΤΑΞ, Μ, ΜΙΤΣΕΛ, Τζ., ΡΗΝΤ, Ε., «Τὸ γυναικεῖο κίνημα», πέντε δοκίμια, Κύνταρο, 1975.

ΓΚΡΗΡ, Ζερμαίν, «Ἡ γυναίκα εὐνοῦχος», Ἐρμῆς 1975.

ΕΡΑΙΧ, Κάρολ, ΦΑΡΡΟΥ, Λήν, «'Αναρχισμός και Φεμινισμός», 'Ελεύθερος Τύπος, 1980.
 ΚΑΡΝΤΙΝΑΛ, Μ., ΛΕΚΡΕΡ Α., «'Εκ βαθέων», 'Ωκεανίδα, 1982.
 ΚΑΣΤΙΓΙΑ, Κάρολος, ΠΙΝΟ Ντέλ, «'Η άλλοτρίωση της γυναίκας», 'Οδυσσέας, 1978.
 ΚΕΝΤΡΟ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ και ΜΕΛΕΤΩΝ ΓΑΛΛΙΑΣ (έκδ.), «Τό γυναικείο πρόβλημα», Μνήμη, 1980.
 ΚΟΛΛΟΝΤΑΪ, Αλεξάνδρα, «Σεξουαλική και Οικονομική άπελευθέρωση της γυναίκας», Πύλη, 1975.
 ΛΕΚΛΕΡ, Άννυ, «Γυναικείες κουβέντες», Καστανιώτης, 1979.
 ΜΙΤΣΕΛ, Τζούλιετ, «'Η εποχή της γυναίκας», Πύλη, 1976.
 ΜΠΕΛΟΤΤΙ, Έλενα, Τζιανίνι, «Τί σόι κορίτσι είναι. Πρός μία νέα συνείδηση των γυναικών», Νεφέλη, 1982.
 ΜΠΕΜΠΕΛ, Α., «'Η γυναίκα και ό σοσιαλισμός», 'Ιστορικές Έκδόσεις, 1981.
 ΜΠΕΡΝΤ, Καρολάιν, «Γεννήθηκα γυναίκα», Βίπερ, 1972.
 ΜΠΩΒΟΥΑΡ, Σιμόν, «Τό δεύτερο φύλο», Γλάρος, 1979.
 ΠΕΡΑΣΣΟ, Έλιά, «Μή κλαίς, ούρλιαξε! Οί γυναίκες και ή πολιτική της εϋτυχίας», Άναστασιάδης, 1981.
 ΡΑΒΑΓΙΟΛΙ, Κάρλα, «Τό γυναικείο ζήτημα», Θεμέλιο, 1979.
 ΡΗΝΤ, Έθελνυ, «Προβλήματα της πάλης για την άπελευθέρωση της γυναίκας», Πύλη, 1980.
 ΡΟΥΜΠΟΘΑΜ, Σίλα, «'Η συνείδηση της γυναίκας μέσα στον άντρικό κόσμο», Κύτταρο, 1974.
 ΡΟΥΜΠΟΘΑΜ, Σίλα, ΣΙΓΚΑΛ, Λύν, ΓΟΥΕΪΝΡΑΪΤ, Χίλαρυ, «Πέρα από τον κατακερματισμό. Φεμινισμός και ή οικοδόμηση του σοσιαλισμού», Θεωρία - Γυναικείες Μελέτες, 1983.
 ΡΟΣΑΝΤΑ, Ροσάνα, «Γυναίκες και πολιτική», 'Οδυσσέας, 1980.
 ΣΒΑΡΤΣΕΡ, Άλις, «'Η μικρή διαφορά και οι μεγάλες της συνέπειες», Έκδοτική Όμάδα Γυναικών, 1979.
 ΦΑΛΚΟΝΕ, Ζ., «'Ο άντρας και πώς κατασκευάζεται», Βέργος, 1976.
 ΦΑΡΖΙΕ, Μαρί-Όντίλ, «Βιασμός», Νέα σύνορα-Λιθάνης, 1983.
 ΧΟΥΗΛΕΡ, Σ., ΦΕΝΤΕΡΙΚΙ, Σ., «'Η πολιτική οικονομία της γυναικείας άπελευθέρωσης», Έλεύθερος Τύπος.
 «'Η σοσιαλιστική επανάσταση και ό άγώνας για την άπελευθέρωση της γυναίκας», Κείμενα της 4ης Διεθνούς, θεωρία - Γυναικείες Μελέτες, 1982.

2. ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΤΗΤΑ (ΦΥΣΙΟΛΟΓΙΑ - ΑΝΤΙΣΥΛΛΗΨΗ)

ΓΑΛΛΙΚΟ ΚΙΝΗΜΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟ, (έκδ.) «Νά μάθουμε νά κάνουμε έρωτα», Ύψιλον, 1978.
 ΓΚΟΥΙΝΤΟΥΤΣΙ, Άρμάντα, «Τό Μήλο και τό Φίδι. Αυτόαναλύσεις μιας γυναίκας», Πύλη, 1981.
 ΓΚΡΑΜΠΕΡ, Τζώρτζια και Μπένζαμιν, «'Οργασμός της γυναίκας», Θυμάρι, 1979.
 ΓΟΥΝΤ, Κλάιθ, «'Αντισύλληψη», Έταιρεία Οίκογενειακού Προγραμματισμού, 1979.
 ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΣΗΜΕΙΩΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ, τ.1. «'Η βία», τ.2. «Σεξουαλικότητα και πολιτική», Χατζηνικολή, 1976.
 ΚΡΙΝΟΝ, Ν. ΡΕΒΟΛΤ, Κ. κ.ά. «Κλημεντίνη ή τά αντισυλληπτικά», Στοχασμός, 1979.

ΛΑΝΣΟΝ, Λουσιέν, «'Από γυναίκα σε γυναίκα. 'Η γνωριμία με τό γυναικείο σώμα», Γλάρος, 1980.
 ΜΠΕΛΛΟΤΙ, Έλεια, «'Απ' την πλευρά των κοριτσιών», Βέργος, 1977.
 ΜΠΕΡΝΤ, Λουίζα, «Τί θα ήθελε κάθε γυναίκα νά ξέρουν οι άνδρες για τό σέξ», Γλάρος, 1975.
 ΜΠΕΡΤΕΡΑ, Τερέζ, «Τό σώμα έχει τή δική του λογική», Θυμάρι, 1982.
 ΜΥΛΑΝΤΟΡΦ, Μπ., «Σεξουαλικότητα και Θηλυκότητα», Καστανιώτης, 1980.
 ΝΤΑΙΗΒΙΣ, Μάξιν, «'Η σεξουαλική εϋθύνη της γυναίκας», Θυμάρι, 1979.
 ΟΜΑΔΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΒΟΣΤΩΝΗΣ, «'Εμείς και τό σώμα μας», Υποδομή, 1981.
 ΟΜΑΔΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΔΑΝΙΑΣ, «'Η γυναίκα και τό κορμί της», 'Οδυσσέας, 1980.
 ΡΑΪΧ, Βίλχεμ, «'Η σεξουαλική επανάσταση», Ράππας, 1973.
 ΡΑΪΧ, Βίλχεμ, «'Η εισβολή της σεξουαλικής ήθικής», Πύλη, 1976.
 ΡΑΪΧ, Βίλχεμ, «'Η λίμπιντο», Πύλη, 1979.
 ΡΑΪΧ, Βίλχεμ, «'Ορμή και ήδονή», Πύλη, 1981.
 ΡΑΪΧ, Βίλχεμ, «'Οί ρίζες της σεξουαλικής καταπίεσης», Έλεύθερος τύπος.
 ΡΑΪΧ, Βίλχεμ, «'Η σημασία και ή φύση του όργασμού», Άνθρωπος-Μέτρο.
 ΦΛΑΜΑΝ, ΠΑΠΑΡΑΤΙ, Ε., «Τό παιδί-Κορίτσι», 'Οδυσσέας, 1982.
 ΦΡΟΥΝΤ, Σίγκμουντ, «'Η γυναικεία σεξουαλικότητα», Νεφέλη, 1981.

3. ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΜΠΑΙΗΚΕΡ - ΜΙΛΛΕΡ, Τζήν, «Για μία νέα ψυχολογία της γυναίκας», Γλάρος, 1981.
 ΡΑΪΝΕΡ, Γ., «'Η ψυχολογία της γυναίκας. 'Η σύγχρονη γυναίκα ανάμεσα στο μύθο και στην πραγματικότητα», Μπουκουμάνης, 1970.
 ΧΟΡΝΕΪ, Κάρεν, «'Η ψυχολογία της γυναίκας», Γλάρος, 1978.

4. ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ - ΜΗΤΡΟΤΗΤΑ.

ΓΚΟΥΛΟΤΕ, Γκουλιέλμο, «Κωμωδίες και δράματα του γάμου», 'Οδυσσέας, 1979.
 ΕΝΓΚΕΛΣ, Φρ., «'Η καταγωγή της οικογένειας, της ιδιοκτησίας και του Κράτους», Θεμέλιο, 1982.
 ΖΑΡΕΤΣΚΙ, Ελ., «Καπιταλισμός, οίκογένεια και προσωπική ζωή», Στοχαστής, 1979.
 ΚΟΜΕΡ, ΛΗ, ΡΗΝΤ, Έθελνυ, ΓΚΟΛΝΤΜΑΝ, Έμμα, «'Ο μύθος της μητρότητας», Έλεύθερος Τύπος.
 ΚΟΥΠΕΡ, Ντέιβιντ, «'Ο θάνατος της οίκογένειας», Καστανιώτης, 1976.
 ΛΕΝΓΚ, Ρόλαντ, «'Η πολιτική της οίκογένειας», Καστανιώτης.
 ΜΑΡΚΟΥΖΕ, Χέρμπερτ, «'Εξουσία και οίκογένεια», Κάλθος, 1976.
 ΜΙΣΕΛ, Άντρέ, «Κοινωνιολογία της οίκογένειας και του γάμου», ΜΟΥΣΟΥΡΟΥ, Λ.Μ., «Βασικά στοιχεία για την έλληνι-

κή οικογένεια», Gutenberg, 1981.

ΝΕΪΤΑ, Νένα Ο., «'Ανοιχτός γάμος», Θυμάρι, 1978.

ΝΤΡΑΪΚΟΡΣ, Ρ., «'Η πρόκληση του γάμου», Κέδρος, 1980.

ΡΑΣΣΕΛ, Μπέρντραντ, «Γάμος και ήθική», 'Αρσενίδης, 1982.

ΤΡΟΤΣΚΥ, Λέον, «Γυναίκες και οικογένεια», Μπογιάτης, 1982.

ΧΕΝΣ, Ντήτριχ, «'Η καταπιεστική οικογένεια», 'Επίκουρος, 1973.

5. ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ ΤΗΣ

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΓΥΝΑΙΚΩΝ, (έκδ), «'Η εξέγερση αρχίζει από παλιά. Σελίδες από τα πρώτα βήματα του γυναικείου κινήματος», 1981.

ΜΑΛΙΝΟΦΣΚΥ, Μπρονισλάβ, «Σεξουαλικότητα και καταπίεση στην πρωτόγονη κοινωνία», Καστανιώτης.

ΜΑΛΦΙΝ, Τζ., «'Η γυναίκα χειραφέτηση και η ιστορία της», Πυραμίδ.

ΜΟΡΓΚΑΝ, 'Ελέιν, «'Η καταγωγή της γυναίκας», Ράππας, 1975.

ΡΟΟΥΜΠΟΘΑΜ, Σίλα, «Στό περιθώριο της Ιστορίας. 300 χρόνια γυναικείας καταπίεσης και αγώνων», 'Εκδοτική 'Ομάδα Γυναικών, 1980.

6. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΕ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΧΩΡΕΣ

GUADALUPE, Martines Ana, «El Salvador. Μιά γυναίκα του 'Απελευθερωτικού Μετώπου καταγγέλλει». 'Ανδρομέδα, 1982.

Κ.Κ. ΙΣΠΑΝΙΑΣ, «Γιά τό γυναικείο ζήτημα», Κ.Κ.Ε. 'Εσωτερικού, 1980.

ΚΟΡΟΛΙΩΒ, Γιούρι, «Σοβιετική οικογένεια κι ό νόμος», Πλανήτης, 1977.

ΜΠΡΟΓΙΕΛ, Κλώντ, «'Η γυναίκα στην Κίνα. Τό μισό του ούρανο», Κύτταρο, 1975.

ΣΟΥΝΓΚΑΡΑ, Ντομιτίλα Μπάριος, «'Αφήστε με νά μιλήσω», Νέα Σύνορα, 1980.

«'Ο φεμινισμός στή Ρωσία», IMAGO, 1981.

«Οί γυναίκες σήμερα», Σύγχρονη 'Εποχή, 1977. (ΕΣΣΔ).

7. ΕΠΙΣΤΗΜΗ

DAVIS, Elisabeth Gould, «Τό πρώτο φύλο», Νέα Σύνορα - Λιθάνης, 1982.

REED, Evelyn, «Σεξισμός και 'Επιστήμη», Θεωρία - Γυναικείες μελέτες, 1981.

8. ΓΕΝΙΚΑ

KEEP, Van, JASMANN, L., «'Η γυναίκα ανάμεσα στά 40 και στά 60», Κέδρος, 1979.

LENIN, Β.Ι., «Γιά τή χειραφέτηση της γυναίκας», Πλανήτης.

ΝΙΚΟΛΣ, Τζάκ, «'Η απελευθέρωση τών άντρων. Μιά καινούργια εικόνα του άρσενικού», 'Ωκεανίδα, 1981.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ (έκδ.), «Γυναικείες άφίσεις άπ' όλο τόν κόσμο», 1980.

ΠΑΡΤΟΥΡΙΕΡ, Φρ., «'Ανοιχτό γράμμα στους άντρες», Μπογιάτης, 1978.

ΠΙΕΤΡΟΠΙΝΟ, Σιμενό, «Πίσω από τό μύθο του άντρα», Νέα Σύνορα, 1978.

ΣΟΥΜΠΙΡΟΝ, Α., «'Ανοιχτό γράμμα σέ μία σύγχρονη γυναίκα», Μπογιάτης, 1978.

ΤΣΕΤΚΙΝ, Κλάρα, «'Ο Λένιν γιά τή γυναίκα», Μνήμη, 1975.

ΦΛΕΒΙΑ, Ζάν, «'Η γυναίκα και ό Κομμουνισμός», Γνώσεις.

9. ΑΡΝΗΤΙΚΑ ΣΤΟ ΓΥΝΑΙΚΕΙΟ ΚΙΝΗΜΑ

ΒΙΛΑΡ, 'Εστέρ, «'Ο ντρεσσαρισμένος άντρας», Ράππας, 1972.

ΚΟΛΛΑΝΖ, Κριστιάν, «Θέλω νά γυρίσω στό σπίτι», Θυμάρι, 1980.

10. ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΣΕ ΑΛΛΟΥΣ ΤΙΤΛΟΥΣ

BURGUM, Edwin Berny, «Βιρτζίνια Γούλφ και τό άδειο δωμάτιο» στό «Μυθιστόρημα και Κοινωνία. Εύρωπαϊκή λογοτεχνία», Θεωρία, 1982.

ECCO, Umberto, «Τό γυναικείο ζήτημα» στό «'Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή», Μαλλιάρης - Παιδεία, 1982.

ΖΥΜΠΕΡ, 'Αλαίν, ΛΕΒΥ - ΛΕΜΠΛΟΝ, Ζάν - Μάρκ, «Οί γυναίκες επιστήμονες» στό «Αύτο - Κριτική της επιστήμης», Βέργος, 1973.

ΖΥΜΠΕΡ, 'Αλαίν, ΛΕΒΥ - ΛΕΜΠΛΟΝ, Ζάν - Μάρκ, «Γυναίκες επιστήμονες, τ' άφεντικά της έρευνας και οι γυναίκες» στό «'Επιστήμη και Ιδεολογία», 'Ελευθέρος Τύπος, 1981.

ΚΕΝΤΡΟ ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΩΝ ΓΑΛΛΙΑΣ, (έκδ.) «Σεξουαλική ζωή. Προβλήματα της Οικογένειας» στό «'Ηθική και Κοινωνία», Μνήμη, 1978.

ΚΟΜΜΑ ΠΡΟΛΕΤΑΡΙΑΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ - ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΠΡΩΤΟΠΟΡΙΑ, «Γιά τήν οικογένεια και τό διαζύγιο», «'Η χαρά της ζωής και η πάλη τών τάξεων», στό «Γιά τό Κράτος, τό Σχολείο, τό Γυναικείο Κίνημα, τό Κόμμα», Στοχαστής, 1979.

ΜΠΑΜΠΥ, Ζάν, «Κρίση της Οικογένειας», «'Η κατάσταση της γυναίκας» στό «Γιά ένα καλύτερο κόσμο», Στοχαστής, 1978.

ΝΤΡΑΪΚΟΡΣ, Ρ., «'Η μάχη ανάμεσα στά φύλα», στό «Κοινωνική Ισοτιμία. Τό πρόβλημα της εποχής μας». Κέδρος, 1976.

ΡΑΣΣΕΛ, Μπέρτραντ, «Οικογένεια, εργασία» στό «'Η κατάκτηση της ευτυχίας», 'Επίκουρος, 1975.

ΤΡΟΤΣΚΙ, Λέον, «Γιά τήν Οικογένεια» στό «Προβλήματα της καθημερινής ζωής», Οδόπια, 1980.

FIELD, Michel, BROHM, Jean - Marie, «Οικογένεια - Σεξουαλική καταστολή» στό «Νεολαία και επανάσταση», Λάππας, 1980.

ΦΟΥΡΙΕ, Κάρολος, «'Ηθική, Γυναίκες, Γάμος, Μοιχεία», στό «Πρός τήν έλευθερία του έρωτα», Οδόπια, 1981.

ΧΕΛΕΡ, 'Αγκνές, «Τό μέλλον τών σχέσεων ανάμεσα στά δύο φύλα» στό «'Επανάσταση και καθημερινή ζωή», 'Οδυσσεύς, 1977.